

Zbornik
Instituta za kriminološka i
sociološka istraživanja
2008 / Vol. XXVII / 1-2 / 301-304

Prikaz knjige
UDK: 159.923:355.01 (049.3)
316.6:355.01 (049.3)
159.97:355.01 (049.3)
ID broj: 153807628

Leposava Kron

**RAT I KOLEKTIVNO PONAŠANJE:
OGLED O SOCIJALNOJ I PSIHOLOŠKOJ REALNOSTI**

Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2008, str. 162.

Publikacija pod nazivom *Rat i kolektivno ponašanje: ogled o socijalnoj i psihološkoj realnosti* Dr Leposave Kron je dvojezična monografija napisana na srpskom i engleskom jeziku. Ovo delo predstavlja izvanredan psihološki diskurs o izuzetno dramatičnim događajima poput masovnih katastrofa i ratova, naučnu raspravu o specifičnim uslovima pod kojima *homo sapiens* ponovo postaje *homo demens*. Ponašanje ljudi u takvim vanrednim situacijama predstavlja, kako autorka ističe na samom početku, "prirodni eksperiment" kojim se psihologija mora koristiti da bi došla do saznanja o ekstremno dramatičnim epizodama, kolektivnim odgovorima na njih i individualnim razlikama u tim odgovorima, kao i sudbini i ishodištima ljudskog razuma kada ga nadvladaju najprimitivniji slojevi mentalnog funkcionisanja - bes, panika, hostilnost i strah.

Knjiga se sastoji iz četiri poglavlja. U *Uvodu* autorka razmatra dramatične epizode i neke posebne situacije u kojima tabu ubistva prestaje da bude apsolutan, a njegovi prekršioc i tako drastično kažnjeni. Rat je jedna od takvih ekstremnih situacija koja dovodi do relativizacije tabua i na socijalnom i na individualnom planu. Tabu ubistva prestaje da bude univerzalna zabrana: iz nje je isključena grupa političkih ili verskih protivnika kao i onih koji se u ratovima oduvek označavaju opštim terminom "neprijatelj". Prastara zabrana "ne ubij", duboko ukorenjena u osećajnom životu ljudi i izuzetno važna

za stabilnost ljudske zajednice nije, dakle, univerzalna: unutar neke grupe može nastati jasno definisan razlog koji predstavlja socijalnu racionalizaciju, opravdanje i alibi za kršenje tabua.

Psihološke pripreme za rat su tema drugog poglavlja. Premda je, kako ukazuje autorka, jasno da se jedan tako dramatičan makrosocijalni fenomen kao što je rat ne može tumačiti pretežno psihološkim činiocima, ono u čemu danas ipak postoji saglasnost između eksperata iz različitih disciplina jeste da psihološke pripreme koje omogućavaju rat predstavljaju *conditio sine qua non*. Većina eksperata se danas takođe slaže u proceni da ratni zločini iz Drugog svetskog rata nisu rezultat biološke programiranosti za zločin, već posledica specifične socijalizacije zasnovane na sistematskim psihološkim pripremama za rat, gde širenje i potkrepljivanje nacionalističke ideologije predstavlja faktor vrhunskog značaja. Idealna figura za prenošenje malignih nacionalističkih poruka i generisanje grupnog narcizma među pripadnicima grupe je narcistični vođa. Grupni narcizam ne samo da unapređuje solidarnost i kohezivnost grupe čime se omogućava manipulisanje masama apelovanjem na usvojene narcistične predrasude, već je on i psihološki zarazan jer funkcioniše kompezatorno kod inferiornosti pojedinca. No, osobito opasan atribut grupnog narcizma jeste fanatizam u kojem se pripadnicima drugih etničkih, religioznih ili političkih grupa poriče pravo na različitost što može dovesti do probijanja maligne agresivnosti i ozbiljnih interpersonalnih sukoba. Oni koji su inficirani grupnim narcizmom povišeno reaguju na svaku realnu ili imaginarnu povredu nanetu članovima svoje grupe. Pripadnik narcizmom inficirane grupe je apsolutno nekritičan u pogledu svojih grandioznih osećanja budući da za taj narcizam postoji široka socijalna podrška. U slučaju povrede nekog od simbola grupnog narcizma grupa može reagovati intenzivnim i nekontrolisanim besom; ako nosioci vlasti inkliniraju ratnoj politici, upravo takve okolnosti mogu biti deklanširajući faktor za krvave sukobe. Patološki narcizam sukobljenih grupa može odvesti u masovne pokolje kakvih je recimo bilo između hindusa i muslimana u vreme podele Indije, ali su dobra ilustracija takve konstelacije agresivno-narcističnih pulzija i ratovi na prostoru bivše Jugoslavije vođeni tokom poslednje decenije XX veka.

Treće poglavlje koje nosi naziv *Damnatio in bellum. Uticaj rata na mentalno zdravlje stanovništva*, posvećeno je razmatranju pozicije osuđenih na rat (*damnatio in bellum*) odnosno stanju u kojem se nalazi stanovništvo pogođeno ratnim stresorima. Bili inficirani kolektivnim narcizmom ili ne, pojedinci su pogođeni ratnim okolnostima u kojima

se nisu našli svojom voljom. Prizori patnje ili samo njena anticipacija, dovodi ih u stanje akutnog psihološkog pritiska koji može varirati u rasponu od umerene anksioznosti do ozbiljnih paničnih stanja i teških posttraumatskih stresnih poremećaja.

U zaključnom poglavlju autorka ukazuje na "četiri važne poruke iz anatomije ljudske destruktivnosti" iza kojih stoji ne samo značajna empirijska evidencija, već i moćna teorijska podrška. Prvo, ratovi, kao najdramatičnije makrosocijalne epizode ne nastaju usled nagomilane ljudske agresivnosti, već se začinju u glavama nosilaca političke moći, kao instrument za ostvarivanje konkretnih političkih ciljeva; faktor ljudske destruktivnosti pripada pomoćna uloga u vidu pospešivanja spremnosti ljudi da učestvuju u ratu onda kada političke vođe odluče da ga pokrenu. Drugo, ratovima uvek prethode psihološke pripreme u okviru kojih se mehanizmima transmisije malignih nacionalističkih poruka generiše stanje kolektivnog narcizma i narcističnog naduvavanja "kolektivnog ja" kod pripadnika određene grupe; taj narcistični *Weltanschauung* pospešuje grupnu solidarnost i kohezivnost što olakšava manipulisanje masama apelovanjem na introjektovane narcistično-nacionalističke predrasude; u svom ekstremnom obliku, grupni narcizam prerasta u fanatizam, u kojem se pripadnicima drugih grupa poriče pravo na različitost, što u situacijama napetosti i doživljaja ugroženosti može dovesti do brutalnih i krvavih raspleta. Treće, rat kao jedan od naj snažnijih stresora dramatično ugrožava mentalno zdravlje stanovništva; nezdrava klima hostilnosti i izloženost prizorima nasilja i patnji dovode do stanja egzistencijalne nesigurnosti i vitalne ugroženosti; česti napadi anksioznosti, paničnih stanja i akutne stresne reakcije mobilišu kognitivne i konativne mehanizme ličnosti na bekstvo iz situacije koja se doživljava kao ugrožavajuća i preteća; Ratni stresori dovode do akutne generalizovane anksioznosti, čestih napada panike i straha i, sledstveno, prirodne ljudske reakcije da se ovakve situacije izbegnu; rat može izazvati različite psihološke poremećaje u rasponu od anksioznih stanja do ratom provocirane ozbiljne psihičke poremećenosti. I četvrto, ratovi izazivaju frustrirajući osećaj gubitaka kontrole nad sopstvenom sudbinom i životom kod onog dela stanovništva koji ne spada ni u arhitekta ni u protagoniste rata (str. 75).

Traganje za odgovorom na ključno humanističko pitanje u vezi sa raspravljanim temom, a koje glasi: "da li su preventivne mere za zaštitu mentalnog zdravlja stanovništva moguće i ako jesu u čemu bi se one sastojale", autorka ostavlja u amanet budućim istraživačima

*Zbornik IKSI, 1-2/2008 – B. Simeunović-Patić
Prikaz knjige „Rat i kolektivno ponašanje: ogled o socijalnoj
i psihološkoj realnosti”, (str. 301-304)*

ovog krajnje složenog problema. Za njih će ova knjiga svakako biti dragocen izvor saznanja, jedno od ključnih polazišta i oslonaca.

U obilju pohvala za naučne i stilske kvalitete ove knjige koje su autorki uputili recezenti - Prof. dr Josip Berger i Dr Miloš Nemanjić, posebno treba istaći ocenu da ovo analitična i inspirativno napisana rasprava predstavlja originalan doprinos nauci, odnosno važan doprinos objašnjenju i razumevanju kolektivnog ponašanja u ratu. Ona je pokazala svu složenost fenomena kolektivnog ponašanja u ratu i ljudske destruktivnosti i istakla suštinsku potrebu razmatranja mogućnosti za zaštitu mentalnog zdravlja stanovništva u ekstremno dramatičnim makrosocijalnim epizodama od kojih se neke neće moći izbeći u budućnosti, kao što to nisu mogle biti ni u prošlosti. Uz to, ova izuzetno zanimljiva, vredna i iznad svega korisna knjiga napisana je neobično lepim jezikom, izuzetno prefinjenim, jedrim i konciznim stilom. Kao takva, ona se može najtoplije preporučiti kako svima onima koji se bave proučavanjem problematike kolektivnog nasilja, instrumentalne agresije, rata i njegovih efekata na mentalno zdravlje ljudi, tako i široj čitalačkoj publici koja gaji interesovanje za ove složene društvene probleme.

Biljana Simeunović-Patić